

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر رسانه‌های جمعی بر آگاهی از حقوق شهروندی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز)

دکتر معصومه باقری^۱ و ایوب رستمی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱۴

تاریخ وصول: ۹۸/۱۲/۲۴

چکیده:

حقوق شهروندی از مفاهیم پر مناقشه در دوران مدرن است. آگاهی از حقوق شهروندی به معنای شناخت شهروندان از وظایف حکومت و شهرداری در قبال شهروندان و تلاش برای تحقق حقوق و اجرای تکلیف‌شان است و به فرد اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خود را می‌دهد و منجر به احقاق حقوق خود و زندگی بهتر برای خود و دیگر اعضای جامعه می‌شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی تأثیر رسانه‌های جمعی بر آگاهی از حقوق شهروندی انجام گرفته است. این پژوهش از روش پیمایش کاربردی بهره برده است. جامعه آماری آن کلیه دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز در نیم سال دوم تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ می‌باشند که تعداد ۳۷۴ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم، به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان از میزان آگاهی از حقوق شهروندی، در سطح متوسط رو به بالایی قرار دارند و بین متغیرهای میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، تلفن همراه، عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، سن، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی با متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معناداری وجود دارد، و بین متغیرهای میزان استفاده از رادیو، تلویزیون، مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، سینما و تئاتر، تأهل و قومیت با متغیر آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ای مشاهده نشد؛ همچنین بین جنس و آگاهی از حقوق شهروندی تفاوت معناداری وجود دارد. یافته‌های رگرسیونی نشان می‌دهد که این متغیرها ۱۶/۲٪ از تغییرات مربوط به متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کنند.

مفاهیم کلیدی: حقوق شهروندی، رسانه، شبکه‌های اجتماعی، اینترنت

^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)
maba_hotmail.com

^۲ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
rostami.ayoub@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

شهروندی از مهم‌ترین مفاهیم اجتماعی - سیاسی دوران معاصر محسوب می‌شود. این مفهوم بازتاب مجموعه انتظارات در زمینه‌ی حقوق و مسئولیت‌ها در یک اجتماع خاص است که اعضاء نسبت به یکدیگر، نهادها و جامعه دارند. شهروندی فعال ناظر به شکل‌گیری اجتماعات فعال و توانمند است. شهروندی فعال در پی توانمندسازی افراد و اجتماعات است و فرآیند مشارکت را امری فی‌نفسه ارزشمند تلقی می‌کند و خواهان مشارکت هدفمند است، یعنی اینکه مردم در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها در زمینه‌ی مسائل شهر و محل زندگی‌شان مشارکت فعال داشته باشند (*Institute for Research and Development of Humanities, 2008: 467-468*)، که این مشارکت فعال از عوامل و زمینه‌های اصلی توسعه‌یافتگی است. در ادبیات برنامه‌ریزی امروز شاخص‌های متعدد و گوناگونی برای تبیین میزان توسعه وجود دارد. شاخص‌های مزبور در ابتدای رواج مفهوم توسعه، بیشتر جنبه‌ی اقتصادی داشتند اما با گذشت زمان به ترکیبی از عوامل مادی و غیر مادی تغییر یافته‌اند. از میان شاخص‌های اصلی سازنده‌ی توسعه، دانش عمومی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد (*Sastry, 1997: 140*). یکی از زمینه‌های این دانش عمومی، دانش در زمینه‌ی حقوق شهروندی است که برای شهروندان هر کشور و جامعه بسیار مهم و اساسی است. حقوق شهروندی به یکی از مفاهیم اصلی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی بدل شده است. حقوق شهروندی به‌ویژه در ابعاد سیاسی، مشارکت برای سازمان‌دهی اجتماعی است که فرد در آن زندگی می‌کند و شامل حقوق خصوصی و عمومی است که به روابط اجتماعی شکل می‌دهد. نگاه بشر به وضعیت حقوق شهروندی به لحاظ نظری و عملی به دوران باستان (یونان و روم) برمی‌گردد، اما تحول اساسی این مقوله رشد و توسعه‌ی آن از دوران جدید آغاز شده و طی چندین دهه افزایش یافته است. امروزه حقوق شهروندی در ممالک پیشرفته دوران نهادینگی خود را طی نموده یا در حال طی کردن است. در حالی که حقوق شهروندی در کشورهای در حال توسعه مفهومی نوپدید محسوب می‌شود.

کشور ما ایران نیز، پس از پیروزی انقلاب مشروطه قدم در یک فرآیند گذار از جامعه‌ی سنتی به یک جامعه‌ی در حال توسعه گذاشته و از این لحاظ بین کشورهای منطقه‌ی کشوری پیشرو به حساب می‌آید و در مسیر تحقق آرمان‌های شهروندی و حقوق شهروندی قرار گرفته است. اگر آگاهی از حقوق شهروندی رشد نکند، روند دموکراتیک بودن جامعه کند خواهد شد چرا که همکاری بین مردم و دولت دچار خدشه خواهد شد.

اهمیت حقوق شهروندی تا به حدی است که رابطه‌ی نزدیکی با جایگاه حاکمیت پیدا می‌کند چنانچه برخی از کارشناسان اعتقاد دارند جامعه‌ای که در آن حقوق شهروندان نهادینه نشده باشد، رابطه‌ی مردم و حاکمیت غالباً دچار تزلزل می‌شود، به بیان دیگر، در جوامعی که افراد به حقوق و تکالیف خود آگاهی داشته باشند و حریم یکدیگر را رعایت کنند، آن جوامع از استحکام، ثبات و مشروعیت بیشتری برخوردار خواهند بود. بنابراین مطالعه‌ی مبحث آگاهی از حقوق شهروندی ضروری به نظر می‌رسد چرا که ثبات و دوام رابطه‌های سالم بین مردم با یکدیگر و مردم با دولت، روابط بین‌الملل منوط به فهم و آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی خود است، اگر خواهان جامعه‌ی سالم و رو به پیشرفت و دموکراتیک هستیم، ناچاریم حقوق و وظایف شهروندی را به‌طور جد مطالعه‌ی علمی کنیم.

با این وجود اهمیت آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی در عصر امروزی که به عصر ارتباطات معروف است، دو چندان می‌شود؛ چرا که رسانه‌ها در اکثر زمینه‌های زندگی امروزی بشر سایه افکنده‌اند و تمام مسائل را به گستره‌ی جهانی هدایت می‌کنند و حقوق شهروندی نیز از جمله مسائل مطرح در این رسانه‌هاست. به‌طور مثال *Giddens* از تلویزیون به‌عنوان ابزاری زمینه‌ساز نگرش‌های اجتماعی نام می‌برد و اعتقاد دارد که نفوذ تلویزیون به فراهم کردن چارچوب‌های تجربه، نگرش‌های کلی فرهنگی که در درون آن افراد در جوامع امروزی اطلاعات را تفسیر کرده و سازمان می‌دهد کمک می‌کند، تلویزیون در گسترش شکل‌های غیر مستقیم ارتباط در عصر حاضر به همان اندازه کتاب با مجلات و روزنامه‌ها مهم است. تلویزیون شیوه‌هایی را که افراد زندگی اجتماعی را تفسیر کرده و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند با کمک به نظم دادن تجربه‌ی ما از زندگی اجتماعی، قالب برنامه‌ریزی می‌کند، فرض‌هایی که در پس خصلت کلی تولید و پخش تلویزیونی قرار دارند شاید از هر گونه برنامه‌ی خاص که نشان داده می‌شود مهمتر باشند، وسایل امروزی ارتباط همگانی نیز به همان اندازه در زندگی ما از اهمیت اساسی برخوردارند و علاوه بر فراهم ساختن بسیاری از خدمات اطلاعاتی لازم، امکاناتی برای خود - روشنگری و سرگرمی عرضه می‌کند (*Coil, 2003: 45 Mac*)؛ همچنین تونیس نیز معتقد است که روزنامه‌ها، اندیشه‌ها و افکاری را به‌صورت جالب و مؤثر تهیه و عرضه می‌کنند، مطبوعات رکن اصلی افکار عمومی را تشکیل می‌دهد که از بسیاری جهات قابل مقایسه با قدرتی است که دولت‌ها در ارتش و سازمان‌های اداری متمرکز کرده‌اند و گاه از آن نیز برترند (*Dadgaran, 2011: 79*). تأثیرات با برد زیاد رسانه‌ها و قدرت احمق‌سازی یا جهت‌دهی

در تفکر و آگاه نمودن مردم از مسائل پیرامونی و یا حقوقی خود، از موارد ضروری دنیای امروز است. بنابراین رشد آگاهی، نوع تفکر و شیوه‌ی زندگی انسان‌ها تحت تأثیر رسانه‌ها قرار دارند، رسانه‌ها با برد زیاد و قدرتی که دارند می‌توانند شهروندان را از حق و حقوق خویش آگاه یا دور و احمق سازند، به دلیل همین نقش مؤثر رسانه‌هاست که بررسی تأثیر رسانه بر حقوق شهروندی یک کار اساسی و مهم است که پژوهش حاضر در پی آن است تا این موضوع را در جامعه‌ی دانشجویان به‌عنوان پیش‌تازان عرصه‌ی آگاهی و نوآوری و تحرک جامعه به سمت صعود و یا نزول در تمامی عرصه‌ها، بپردازد. لذا محققین بر آنند که این پژوهش را در بین دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز به‌عنوان یکی از دانشگاه‌های مادر در کشور و حوزه‌ی جنوب غرب ایران، به‌صورت علمی مورد بررسی قرار دهند و در پی پاسخ به این سؤال باشند که رسانه‌ها به چه میزان بر آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز مؤثر افتاده است؟

پیشینه تجربی پژوهش

الف) تحقیقات داخلی

شیانی و داوودندی (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان: تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان به این نتایج رسیدند که در دانشگاه علامه طباطبایی بین متغیرهای میزان پیگیری از اخبار و وقایع سیاسی، میزان آگاهی از حقوق دانشجویی، نگرش به مشارکت، میزان ملی‌گرایی و میزان فعال‌گرایی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ی معنادار وجود دارد. در دانشگاه آزاد نیز متغیرهای رشته‌ی تحصیلی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده، میزان پیگیری از اخبار و وقایع سیاسی، میزان آگاهی از حقوق دانشجویی، نگرش به مشارکت، نگرش به دموکراسی، میزان ملی‌گرایی و میزان فعال‌گرایی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی تأیید شده است (Shiani & Davoodvandy, 2010).

هزارجریبی و امانیان (۱۳۹۰)، پژوهشی را با عنوان: آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن انجام دادند، فرضیات تحقیق شامل وجود رابطه بین متغیرهایی چون میزان حضور در عرصه‌ی عمومی، نگرش به حقوق شهروندی، پایگاه اجتماعی، میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی تدوین گردید. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل کلیه‌ی زنان شاغل در شهرداری تهران است که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده بودند. در نهایت آنان به این نتیجه رسیدند که

«شهروندی و فرهنگ شهروندی» محصول تعهد و مسئولیت‌پذیری عناصر مختلف جامعه (دولت، حوزه‌ی خصوصی و حوزه‌ی عمومی) است که همانا اعضای جامعه‌ی مدنی را تشکیل می‌دهند: یعنی افراد و نهادهایی که دارای حق و تعهدات معینی هستند (Hazarjaribi & Amanian, 2011).

اسکندری (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان: بررسی میزان آگاهی دانشجویان شاهد و ایثارگر استان زنجان از حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن، به این نتایج رسید که بین میزان مصرف رسانه، نگرش به حقوق شهروندی، نگرش به دموکراسی، نگرش به مشارکت، پنداشت از وضعیت آینده‌ی جامعه، میزان عام‌گرایی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و حضور در عرصه‌ی عمومی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ای معنادار وجود دارد (Eskandari, 2013).

راد و نوروزی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان: تحلیل رابطه‌ی میزان مصرف رسانه و آگاهی از حقوق شهروندی در بین معلمان شهرستان هشتگرد، به این نتایج رسیدند که بین میزان مصرف رسانه، برنامه‌های داخلی تلویزیون، ماهواره، اینترنت، روزنامه، کتاب، مجلات، سابقه‌ی خدمت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ای وجود ندارد و فرضیه‌های تفاوت میزان آگاهی از حقوق شهروندی بر حسب نوع مطالعه مجلات و مقطع تدریس معنی‌دار شدند. به‌طور کل نتایج این پژوهش نشان داد که رسانه‌ها در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه پژوهش نقشی در آگاهی از حقوق شهروندی ندارند (Rad & Navrouzi, 2014).

شیانی و سپهوند (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان: رسانه و شهروندی: مطالعه‌ی تأثیر استفاده از رادیو و تلویزیون بر آگاهی از حقوق شهروندی در شهر خرم‌آباد، به این نتایج رسیدند که بین میزان استفاده از رادیو و تلویزیون با آگاهی از حقوق شهروندی ارتباط معناداری وجود دارد و در میان رسانه‌ها تلویزیون قوی‌ترین ارتباط را با میزان آگاهی از حقوق شهروندی داشته است، همچنین متغیرهای زمینه‌ای نظیر سن و جنس و تحصیلات افراد بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی‌شان تأثیر داشته است (Shiani & Sepahvand, 2014).

سام آرا و برزگر پاریزی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان: بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین جوانان ۱۵-۲۹ ساله‌ی شهر سیرجان، که در بین ۳۸۰ نفر از جوانان شهر سیرجان و با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انجام شده بود، به این نتایج رسیدند که احساس برخورداری از حقوق شهروندی در بین جوانان در سطح متوسط است و همچنین میزان حضور فرد در حوزه‌ی

عمومی، نوع جامعه‌پذیری فرد در خانواده و میزان استفاده از رسانه‌های داخلی و خارجی بر احساس بر خور داری از حقوق شهروندی جوانان تأثیر گذارند (Sam Ara & Barzegar, Paryzi, 2016).

زارع شاه‌آبادی، عبداللهی و فلک‌الدین (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان: سنجش میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه یزد از حقوق و وظایف شهروندی: درک احساس هویت جمعی، به این نتایج رسیدند که میزان آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی کمی بالاتر از متوسط است؛ همچنین نتایج نشان داد که بین متغیرهای تحصیلات مادر و سن به ترتیب بیشترین تأثیر را بر متغیر میزان آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی دارند. همچنین متغیرهای میزان مصرف رسانه و وضعیت تأهل نیز با متغیر آگاهی از حقوق شهروندی ارتباط معناداری دارند (Zare Shahabady, Abdollahy & Falkodin, 2018).

ب) تحقیقات خارجی

Pirior (2005) تحقیقی با عنوان: بررسی تجربی آگاهی از حقوق شهروندی و چگونگی رعایت آن در بین دانش‌آموزان استرالیایی انجام داده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌ی آگاهی از حقوق شهروندی و سن دانش‌آموزان و همچنین بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ی مثبت وجود دارد. اما بین معدل تحصیلی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه یافت نشد.

Roberts (2008) مطالعه‌ای با عنوان: عوامل اجتماعی مرتبط با حقوق شهروندی در آمریکای لاتین انجام داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بین میزان استفاده از رسانه، مشارکت اجتماعی، تحصیلات و سن، رابطه‌ی مثبت معناداری با حقوق و تکالیف شهروندی وجود دارد. اما محقق بین متغیرهای جنسیت، پایگاه اجتماعی، آگاهی سیاسی با حقوق و تکالیف شهروندی رابطه‌ی معناداری یافت نکرده است (*Turkashvand, 2016*).

Don Hall (2011) در مقاله‌ای به تأثیرات رسانه‌ها بر فعالیت سیاسی، اجتماعی و مدنی و تقویت آگاهی‌ها و نگرش‌ها در این زمینه به پژوهشی پیمایشی پرداخته است. حال با بیان اینکه شبکه‌های تلویزیونی رسانه‌های جمعی نقش تعیین‌کننده در آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی و مدنی و تقویت آن‌ها دارند، به این نکته اشاره می‌کند که برنامه‌های تلویزیونی که در آن به بحث و گفتگو درباره‌ی مسائل سیاسی، اجتماعی و ... با حضور کارشناسان و مردم می‌پردازند در ارتقاء آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی و مدنی در بین مردم مؤثرتر عمل می‌کنند و نقش بارزی در فعالیت و مشارکت سیاسی و ... و آگاهی‌های آن‌ها از

این ابعاد دارند. همچنین استفاده از روزنامه‌ها می‌تواند به‌عنوان عامل تقویت‌کننده در این زمینه معرفی شود (Shiani & Sepahvand, 2014).

Sigauke, 2012 در پژوهشی به بررسی شهروندی و آموزش شهروندی در بین جوانان کشور زیمباوه پرداخته است. محقق در این تحقیق در پی ارزیابی این فرضیه است که جوانان زیمباوه فاقد حس شهروندی پرورش می‌یابند. این پژوهش با روش کمی، و به صورت پیمایشی و با ابزار پرسشنامه انجام گرفته است. نتایج این پژوهش نشان داد در حالی که دانش‌آموزان راجع به مسئله‌ی شهروندی آگاهی دارند با این حال در مورد شرکت در فعالیت‌های سیاسی مردد هستند.

یافته‌های پژوهش Hasemyan Far & Others, 2014 تحت عنوان: مطالعه‌ی تأثیر رسانه‌های جمعی داخلی و خارجی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی، حاکی از آن است که بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی داخلی و خارجی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی (و ابعاد آن یعنی حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی) رابطه‌ی معنادار مستقیمی وجود دارد...

چارچوب نظری پژوهش

در بحث شهروندی و آگاهی از حقوق شهروندی، حقوق مطروحه در این پژوهش را با پشتوانه‌ی نظری و تأکید اصلی نظریه‌ی مارشال و حقوق شهروندی در قانون اساسی کشورمان می‌باشد که با سه نوع حقوق بیشترین سهم را در بحث از حقوق شهروندی به خود اختصاص داده است اما از سایر نظریه‌پردازان نیز مثل حقوق فرهنگی ترنر، حقوق اقلیت‌های کیملیکا، حقوق جهانی فالكس و مباحث و ماده‌های منشور حقوق بشر استفاده می‌کنیم؛ بنابراین در بحث و تحلیل حقوق شهروندی با تأکید اصلی بر نظریه‌ی مارشال و ترکیب نظریات متفاوت سعی می‌شود به تمام جنبه‌های شهروندی مثل حقوق مدنی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، و شهروندی جهانی و ... توجه شود؛ و در زمینه‌ی رسانه‌ها از نظرات و پارادایم‌های مطرح شده در دو حوزه‌ی متفاوت (تأییدکنندگان و منتقدین رسانه‌ها تأثیر می‌پذیرد، و سعی دارد به بررسی رابطه‌ی بین مصرف رسانه (استفاده از رسانه)) و تأثیر آن بر حقوق شهروندی بپردازد.

تی. اچ. مارشال شهروندی را پایگاهی اعطا شده به کسانی است که عضو کامل یک اجتماع‌اند می‌داند. تمام کسانی که از این پایگاه برخوردارند، بنابر حقوق و وظایف مرتبط با این پایگاه با هم برابرند. هیچ اصل عامی وجود ندارد که تعیین کند حقوق و وظایف

مذکور چه باید باشد (Marshall, 1994: 14). مارشال با یک مطالعه‌ی تاریخی از زاویه‌ی لیبرالی به حقوق شهروندی سه حقوق متفاوت حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی را از هم متمایز می‌کند. ترنر با نقد نظر مارشال حقوق فرهنگی، از جمله دسترسی یکسان به آموزش را مطرح می‌کند. کاستلز و دیویدسون در تعریف حقوق شهروندی ضمن اشاره به تعریف سه بعدی مارشال از حقوق شهروندی، از انواع دیگر حقوق از جمله حقوق فرهنگی نیز صحبت می‌کنند و می‌گویند شهروندی متشکل از چهار نوع حقوق است از جمله:

۱. حقوق مدنی که شامل آزادی و مصونیت از تعرض به اشخاص، آزادی بیان، آزادی مذهب، حمایت از شخص در برابر اقدامات غیر قانونی دولت همچون حبس یا کار اجباری، برابری در مقابل قانون، ممنوعیت تبعیض بر اساس جنس، نژاد، زبان و عقیده است.
 ۲. حقوق سیاسی برای مشارکت فعالانه در فرایندهای دموکراتیک ضروری است. این حقوق شامل مواردی چون حق رأی و تصدی مسئولیت در سطوح مختلف، آزادی گردهمایی و تشکیل انجمن‌ها و آزادی اطلاعات است.
 ۳. حقوق اجتماعی شامل حق کار کردن، برابری در فرصت‌ها (آموزش، بازار کار و غیره)، استحقاق بهره‌مندی از خدمات بهداشتی، مزایای رفاهی و خدمات اجتماعی در مواقع بیکاری یا ناتوانی برای کار، استحقاق برخورداری از استانداردهای معین آموزشی است.
 ۴. حقوق فرهنگی نیز طیف گسترده‌ای از حقوق است که احترام به تنوع فرهنگی شهروندان، توجه به عامه‌ی مردم، مشارکت در فرهنگ عمومی جامعه و داشتن فرصت برای تغییر آن، حق آموزش و حق انسان برای دستیابی به فرهنگ در تمام ابعاد را در برمی‌گیرد (Castelz & Davidsoun, 2003: 228).
- کیملیکا نیز با انتشار شهروندی چند فرهنگی در پی احیای نوعی نظریه‌ی لیبرالیستی است که حقوق اقلیت‌ها را نیز محترم می‌شمارد. گیدنز در بحث دموکراسی به برابری در همه‌ی زمینه‌ها بین زنان و مردان اشاره می‌کند و این‌ها را حق هر شهروندی می‌داند. تمامی نظریه‌پردازان معاصر مثل پیشینیان خود به حقوق آزادی، برابری، عدالت، حق تصمیم‌گیری، توجه به حقوق همه بدون تبعیض و معتقدند (Mehdizadeh, 2010: 68)؛ همچنین گیدنز معتقد است که کنش‌های روزمره به وسیله‌ی خود کنشگران به لحاظ ساختاری مقید می‌شوند و تکنولوژی‌های رسانه‌ای نیز در این فرایند دخیل هستند. در فرآیند امتداد زمان و مکان، تجربیات رسانه‌ای شده، قادر به وادار کردن رویدادهای متفاوت

به درون آگاهی روزمره است که می‌تواند به احساس عدم امنیت و واژگونی واقعیت منجر شود. برای وی، تجربیات رسانه‌ای شده، شرط بیرونی کنش است که به ما اطلاعاتی درباره دیگران می‌دهد و روایتی را که ما درباره دیگران داریم، تغییر می‌دهند (Laughey, 2007: 96-97). گیدنز معتقد است که فناوری‌های بسیار پیشرفته و کارآمد ارتباطی سبب جدایی مکان از زمان و فضا می‌گردد و این امکان را فراهم می‌آورد که زندگی اجتماعی در فضایی بسیار گسترده شکل بگیرد و توانایی مکان در محدود و مقید کردن روابط اجتماعی و گستره‌ی زندگی اجتماعی بسیار کاهش یابد (Adlipour, Ghasemi & Mir, 2014: 9).

لرنر معتقد است که جنب‌وجوش و تحرک یک انسان از نظر روانی، که مستلزم ادارک خود وی در زمینه‌ی اجتماعی دیگر است، با جابه‌جایی جسمانی اشخاص یعنی سفر آغاز می‌شود، لیک این تجربه که بدین ترتیب و با دیدن کشورهای دیگر به دست می‌آید بیش از اندازه خشن و کلی است. او معتقد است برخلاف مسافر که با دنیای تازه مواجه شده است، استفاده‌کنندگان از وسایل ارتباط جمعی واقعیت تازه را دستکاری شده دریافت می‌کنند و این خود جریان فهم آن‌ها را از این واقعیت تسریع می‌نماید (Kazeno, 1988: 328). او مطالعه‌ی روزنامه، شنیدن رادیو و رفتن به سینما میزان مشارکت افراد را در هر زمینه‌ی اجتماعی، با تأثیر قاطع بر همدردی افزایش می‌دهد. بنابراین، همبستگی پرمعنایی که بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و مشارکت در زندگی سیاسی (که شاخص آن می‌تواند دادن رأی باشد) به چشم می‌خورد عجیب نیست. لرنر با این مطالعه به نقش و تأثیر رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی در نحوه‌ی تفکر افراد اشاره می‌کند و سعی در تأثیر آن در ایجاد روحیه‌ی مدرنیته می‌پردازد (Ibid: 232).

با وجود این نظریات که به نقش رسانه‌ها در نحوه‌ی شکل‌گیری آگاهی و تفکر و نگرش افراد اشاره دارند، عده‌ای هم هستند که از رسانه‌ها به سختی انتقاد می‌کنند، این‌ها معتقدند رسانه‌ها واقعیت‌ها را پنهان می‌کنند و آگاهی نادرستی را به مردم می‌دهند، بودریار نظریه‌پرداز پست‌مدرنیسم می‌گوید رسانه‌ها یک فرا واقعیتی به وجود می‌آورند که متفاوت از واقعیت است، به همین جهت بهترین مکان برای یافتن واقعیت‌ها، خیابان‌ها هستند. همچنین هابرماس می‌گوید، در خیلی مواقع رسانه‌ها فضای عمومی کنش ارتباطی را تخریب می‌کنند (Navrouzy, 2012: 100)، لذا در اینجا با استناد به نظریه‌های مطرح شده، تأثیر رسانه‌های جمعی می‌تواند منجر به کسب ارزش‌ها و نگرش‌ها و الگوهای رفتاری جدیدی شود، چرا که امروزه مردم علاوه بر کسب اخبار و اطلاعات از دنیای پیرامون، از

رسانه‌ها به‌عنوان وسایل سرگرمی و یا حتی منبع درآمد و همچنین محل و وسیله‌ای برای اشتغال نیز استفاده کنند.

فرضیه‌های پژوهش

۱. به نظر می‌رسد بین رسانه و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رادیو و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۳. به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از تلویزیون و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از سینما و تئاتر و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۵. به نظر می‌رسد بین مطالعه‌ی روزنامه و مجلات و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۶. به نظر می‌رسد بین مطالعه‌ی کتاب و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۷. به نظر می‌رسد بین شبکه‌های اجتماعی مجازی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۸. به نظر می‌رسد بین استفاده از تلفن همراه و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۹. به نظر می‌رسد بین استفاده از اینترنت و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۱۰. به نظر می‌رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
۱۱. به نظر می‌رسد بین متغیرهای جمعیت شناختی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش، پیمایشی و از نوع کاربردی است. جامعه‌ی آماری کلیه‌ی دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز در نیم سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷

می‌باشند. حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران با خطای ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد و با توجه به حجم جمعیت آماری (۱۴۴۲۹ نفر) تعداد ۳۷۴ نفر به دست آمد. همچنین از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم که یکی از روش‌های نمونه‌گیری احتمالی است، به‌عنوان روش نمونه‌گیری، برای تعیین واحدها (دانشجویان) استفاده شده است؛ به این ترتیب که با توجه به جمعیت دانشجویان هر دانشکده، مقطع تحصیلی و نسبت جنسیتی آن‌ها، حجم نمونه تعیین شد و دانشکده‌هایی که جمعیت بیشتری داشتند نمونه‌ی بیشتری از آن‌ها بر مبنای جنس و مقطع تحصیلی انتخاب شد. برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است.

همچنین در این پژوهش نیز، جهت سنجش اعتبار گویه‌ها از اعتبار صوری (مراجعه به اساتید و کارشناسان جامعه‌شناسی)، استفاده شده است، و برای سنجش میزان پایایی، پس از تهیه و تدوین شاخص‌ها و طراحی اولیه‌ی پرسشنامه، مطالعه‌ی مقدماتی انجام گرفته است. این مطالعه‌ی مقدماتی بر روی یک نمونه‌ی ۳۰ نفری از دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز به اجرا درآمده است. بعد از محاسبه‌ی جمع نمرات پاسخگویان، برای سنجش میزان پایایی و همسانی درونی گویه‌ها، از آلفای کرونباخ استفاده شده است که میزان آن برای متغیر وابسته‌ی حقوق شهروندی $0/83$ و برای متغیر رسانه‌های جمعی $0/73$ می‌باشد. از آنجا که مقدار آلفای کرونباخ هر کدام از متغیرها از ۷۰ صدم بیشتر است، می‌توان نتیجه گرفت که پرسشنامه‌ی این پژوهش، پرسشنامه‌ای پایا و قابل اعتمادی می‌باشد. همچنین قبل از فرایند تحلیل استنباطی وضعیت نرمال بودن متغیرهای اصلی تحقیق به‌وسیله‌ی آزمون کلموگروف - اسمیرنوف ($K-S$) بررسی شده است و پس از تأیید در سطح فاصله‌ای سنجیده شده‌اند.

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

- آگاهی از حقوق شهروندی

آگاهی از حقوق شهروندی عبارت است از مجموعه اطلاعات منظم، تفسیر شده و مرتبطی درباره‌ی شهروندی که هر یک از ما آن را دارا هستیم که در طیف وسیعی از باورها و روش‌های سنتی و قومی تا الگوهای عملی قرار دارند، و عوامل متعددی مانند سازمان‌های آموزشی، خانواده، دوستان و آشنایان، سازمان‌های علمی و وسایل ارتباط جمعی در تکوین آن دخالت دارند (Rabany, Haghghatyan & Ismaili, 2006: 10).

بنابراین حقوق شهروندی شامل مجموعه حقوق و تکالیفی است که اعضاء جامعه نسبت به یکدیگر، نهادها و جامعه دارند که شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی، حقوق اجتماعی و حقوق فرهنگی می‌شود. ابعاد و مؤلفه‌های متغیر حقوق شهروندی در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۱: ابعاد و مؤلفه‌های متغیر حقوق شهروندی

Table 1: Various Dimensions and Components of Citizenship Law

ابعاد	گویه‌ها
Dimensions	Questions
حقوق مدنی	برابری در مقابل قانون، حقوق مساوی برای همگان، حق امنیت کامل فردی در برابر اجتماع، عدالت در اجرای قانون برای همه، آزادی انتخاب شغل و حرفه، دسترسی به اطلاعات و داشتن مسکن مناسب
حقوق اجتماعی	دسترسی به امکانات رفاهی برای همگان، حق استفاده از آموزش و پرورش رایگان، دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، حفظ منافع و مصالح افراد در تصویب قوانین و احترام به آبرو و حیثیت همه‌ی افراد
حقوق سیاسی	حق شرکت در گردهمایی و راهپیمایی، ممنوعیت تفتیش عقاید، داشتن حق رأی برای تمام افراد، عدم تبعید افراد از محل اقامت مگر در مواردی که قانون مقرر بداند، داشتن حق تشکیل انجمن‌ها و نهادهای مردمی و داشتن حق مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه
حقوق فرهنگی	امکان برپایی مراسم مذهبی برای پیروان ادیان مختلف، امکان انتشار کتاب به زبان مادری برای اقوام مختلف، حق سخن گفتن به زبان مادری برای همه‌ی اقوام و داشتن فرصت برابر آموزشی برای همه‌ی اقوام

- رسانه‌های جمعی

رسانه عبارت است از مجموعه فنون، ابزار و وسایلی که از توانایی انتقال پیام برخوردارند. تلویزیون، رادیو، اینترنت، مطبوعات و ... از این نوع وسایل هستند که پیام را از سازنده‌ی پیام به مخاطب منتقل می‌کنند. برای عملیاتی کردن میزان استفاده‌ی دانشجویان از رسانه‌های ارتباط جمعی، از ۹ گویه به شیوه‌ی محقق ساخته استفاده شده است. این متغیر با گویه‌های میزان استفاده از خود را از هر کدام از وسایل ارتباطی زیر بیان کنید: رادیو، تلویزیون، ماهواره، روزنامه و مجلات و نشریات، کتاب، سینما و تئاتر، اینترنت،

شبکه‌های اجتماعی مجازی و تلفن همراه. این گویه‌ها با طیف لیکرت با مقیاس فاصله‌ای ۵ درجه‌ای از (خیلی زیاد، زیاد، تا حدودی، کم، خیلی کم) سنجیده شده است.

- پایگاه اجتماعی - اقتصادی

به موقعیت و اعتبار فرد در جامعه، با توجه به موقعیت مالی و اجتماعی وی گفته می‌شود. از نظر آلن بیرو نیز جایی که یک فرد خاص در نظامی مخصوص و در زمانی معین اشغال می‌کند پایگاه او در برابر این نظام خوانده می‌شود. برای سنجش این متغیر از سؤالات زیر استفاده شده است: میزان تحصیلات فرد، تحصیلات پدر و مادر، درآمد ماهیانه‌ی خانوار، وضعیت شغلی پدر و مادر، وضعیت مسکن، میزان کفایت درآمد خانواده برای هزینه‌های زندگی، میزان ارزش‌گذاری جامعه برای تحصیلات شما و اگر مردم را به پنج طبقه‌ی اقتصادی (خیلی بالا، بالا، متوسط، پایین و خیلی پایین) قرار دهیم شما خود را در کدام دسته قرار می‌دهید.

در مجموع برای پرسشنامه این پژوهش پیوستار پاسخ‌ها بر پایه‌ی طیفی از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق برای متغیر وابسته و برای متغیر مستقل از خیلی پایین تا خیلی زیاد رتبه‌بندی شده و به ترتیب نمره‌گذاری از ۱ تا ۵ به هر گزینه اختصاص یافته است.

یافته‌های پژوهش

توزیع فراوانی پاسخگویان نشان می‌دهد که ۱۰۳ نفر معادل ۲۷/۵ درصد در گروه سنی زیر ۲۰ سال قرار داشته‌اند. ۱۹۲ نفر معادل ۵۱/۳ درصد در گروه سنی ۲۱-۲۵ سال، ۵۹ نفر معادل ۱۵/۸ درصد در گروه سنی ۲۶-۳۰ سال، ۱۴ نفر معادل ۳/۷ درصد در گروه سنی ۳۱-۳۵ سال و ۶ نفر معادل ۱/۶ درصد در گروه سنی ۳۵ سال به بالا قرار داشته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین سنی پاسخگویان ۲۳/۱۸ می‌باشد. حداقل سن پاسخگویان ۱۸ سال و حداکثر سن ۳۹ ساله می‌باشد. همچنین توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس نشان می‌دهد که ۲۰۱ نفر معادل ۵۳/۷ درصد پاسخگویان زن و ۱۷۳ نفر معادل ۴۶/۳ درصد پاسخگویان مرد می‌باشند و یافته‌ها بر اساس مقطع تحصیلی نیز نشان می‌دهد که بیشترین دانشجویان در مقطع تحصیلی کارشناسی با ۷۰/۰۵ درصد (۲۶۲ نفر)، ۲۴/۰۵ درصد (۹۰ نفر) در مقطع کارشناسی ارشد و کمترین فراوانی با ۵/۹ درصد (۲۲ نفر) در مقطع دکترا می‌باشند. همچنین ۳۴۴ نفر معادل ۹۲/۰ درصد پاسخگویان مجرد و

۳۰ نفر معادل ۸/۰ درصد پاسخگویان متأهل می‌باشند و هیچ مورد مطلقه‌ای مشاهده نشده است.

متغیر قومیت در ۶ رده شامل؛ فارس، لر، عرب، کرد، ترک و سایر تقسیم‌بندی شده است. بیشترین فراوانی مربوط به قومیت لر با ۳۸/۲ درصد (۱۴۳ نفر) و سپس مربوط به قومیت فارس با ۱۸/۷ درصد (۷۰ نفر) و کمترین فراوانی مربوط به قومیت ترک با ۷/۸ درصد (۲۹ نفر) می‌باشد؛ همچنین ۲/۱ درصد (۸ نفر) از پاسخگویان گزینه‌ی سایر را انتخاب کرده‌اند.

همچنین یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته نشان می‌دهد، که میانگین متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی دانشجویان ۹۷/۴۵ می‌باشد (دامنه‌ی آگاهی از حقوق شهروندی با توجه به اختصاص کد ۱ تا ۵ به هر گویه، در مجموع بین ۲۲ تا ۱۱۰ می‌باشد) که با توجه به دامنه‌ی آن، می‌توان گفت که دانشجویان از میزان آگاهی از حقوق شهروندی متوسط رو به بالایی برخوردارند، و همین‌طور میانگین تمامی متغیرهای مستقل رسانه، ۲۵/۲۱ و پایگاه اقتصادی و اجتماعی ۳۰/۴۷ می‌باشد.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

جدول ۲: نتایج آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته

Table 2: Results of Correlation Test between Independent Variables and Dependent Variable

نتیجه‌ی آزمون	سطح معنی‌داری	همبستگی پیرسون	متغیر
<i>Test Result</i>	<i>Sig</i>	<i>Pearson Correlation</i>	<i>Variables</i>
عدم تأیید	۰/۱۰۱	-۰/۰۸۵	میزان استفاده از رادیو و آگاهی از حقوق شهروندی
عدم تأیید	۰/۱۷۷	۰/۰۷۰	میزان استفاده از تلویزیون و آگاهی از حقوق شهروندی
تأیید	۰/۰۰۳	۰/۲۵۲	میزان استفاده از ماهواره و آگاهی از حقوق شهروندی
عدم تأیید	۰/۰۹۹	۰/۰۸۵	میزان استفاده از سینما و تئاتر و آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر	همبستگی پیرسون	سطح معنی‌داری	نتیجه‌ی آزمون
<i>Variables</i>	<i>Pearson Correlation</i>	<i>Sig</i>	<i>Test Result</i>
مطالعه‌ی کتاب و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۰۹۲	۰/۰۷۶	عدم تأیید
مطالعه‌ی روزنامه و مجلات و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۰۹۶	۰/۰۶۵	عدم تأیید
میزان استفاده از اینترنت و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۳۷۰	۰/۰۰۱	تأیید
میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۴۱۰	۰/۰۰۰	تأیید
میزان استفاده از تلفن همراه و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۲۹۲	۰/۰۰۰	تأیید
میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۱۴۵	۰/۰۰۵	تأیید
پایگاه اقتصادی - اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۲۳۲	۰/۰۱۱	تأیید
سن و آگاهی از حقوق شهروندی	۰/۲۰۸	۰/۰۰۰	تأیید

جدول ۲ نشان‌دهنده‌ی نتایج آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل (میزان استفاده از رادیو، تلویزیون، ماهواره، سینما و تئاتر، مطالعه‌ی کتاب، مطالعه‌ی روزنامه و مجلات و نشریات، میزان استفاده از اینترنت، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، میزان استفاده از تلفن همراه، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و سن) و متغیرهای وابسته‌ی آگاهی از حقوق شهروندی را نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های جدول از بین تمامی متغیرهای مستقل تنها متغیرهای مستقل میزان استفاده از رادیو، تلویزیون، سینما و تئاتر، مطالعه‌ی کتاب، مطالعه‌ی روزنامه و مجلات و نشریات و ارتباط آن‌ها با متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی تأیید نشده است، و سایر متغیرها تأیید شده‌اند، همچنین جهت رابطه‌ی متغیرهای تأیید شده مثبت و مستقیم است؛ بدین معنی که با افزایش در میزان هر کدام از آن‌ها، به همان اندازه نیز بر متغیر آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزوده می‌گردد. سطح معناداری و ضرایب همبستگی هر یک از متغیرها در جدول ۲ به تفکیک آورده شده است.

فرضیه ۱: به نظر می‌رسد بین جنس و آگاهی از حقوق شهروندی تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به داده‌های جدول ۳ که ارتباط میان این دو متغیر را نشان می‌دهد، مقدار تی مستقل برابر با $(T=1/821)$ و سطح معنی‌داری $(Sig= 0/002)$ که کمتر از $0/05$ می‌باشد، می‌توان بیان کرد که رابطه‌ی معناداری بین متغیرهای جنس و آگاهی از حقوق شهروندی وجود دارد. بنابراین فرض صفر رد و فرض یک به معنای وجود رابطه‌ی معنادار بین دو متغیر تأیید می‌شود. بنابراین و با توجه به ارقام میانگین در جدول، تفاوت معناداری بین دو گروه دختران و پسران با آگاهی از حقوق شهروندی مشاهده می‌شود و میانگین آگاهی از حقوق شهروندی پسران بالاتر از دختران است.

جدول ۳: نتیجه آزمون تفاوت میانگین آگاهی از حقوق شهروندی برحسب متغیر جنس

Table 3: Results of Mean Awareness of Citizenship Rights Difference by Sex Variable

سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	جنس
Sig	d.f	T	Std.Deviation	Mean	Frequency	Sex
0/002	372	1/821	15/394	99/398	173	پسران
			9/359	97/034	201	دختران

فرضیه ۲: به نظر می‌رسد بین تأهل و آگاهی از حقوق شهروندی تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به داده‌های جدول ۴ که تفاوت میان دو متغیر تأهل و آگاهی از حقوق شهروندی را نشان می‌دهد، نمی‌توان ادعا کرد که تفاوت معناداری بین این متغیرها وجود دارد. بنابراین فرض صفر تأیید و فرض یک به معنای وجود تفاوت معنادار بین دو متغیر رد می‌شود. بنابراین و با توجه به ارقام میانگین در جدول، تفاوت معناداری بین دو گروه مجردان و متأهلان با آگاهی از حقوق شهروندی مشاهده نمی‌شود و میانگین آگاهی از حقوق شهروندی بین این دو گروه تقریباً یکسان است.

جدول ۴: نتیجه‌ی آزمون تفاوت میانگین آگاهی از حقوق شهروندی بر حسب متغیر تأهل
Table 4: Results of mean Awareness of Citizenship Rights Difference by Marital Status Variable

سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	وضعیت تأهل
Sig	d.f	T	Std.Deviation	Mean	Frequency	Move status
۰/۳۴۷	۳۷۲	-۰/۱۶۹	۱۲/۸۵۱	۹۸/۰۹۵	۳۴۴	مجرد
			۸/۶۰۹	۹۸/۵۰۰	۳۰	متأهل

فرضیه‌ی ۳: به نظر می‌رسد بین مقطع تحصیلی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

با توجه به مقدار $F=۲۱/۶۹۴$ و $Sig=۰/۰۰۰$ محاسبه شده در جدول ۵، می‌توان ادعا کرد که میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در بین مقاطع تحصیلی مختلف در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه تفاوت معناداری دارد. در جدول ۵ میانگین آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک مقطع تحصیلی مشخص شده است، بر این اساس مقطع کارشناسی ارشد با میانگین $۱۰۵/۰۳۳$ ، از بالاترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین مقاطع تحصیلی مورد مطالعه و مقطع کارشناسی با میانگین $۹۵/۵۵۳$ از کمترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی برخوردارند. بنابراین فرضیه‌ی پژوهش تأیید می‌شود.

جدول ۵: نتایج مقایسه‌ی میانگین آگاهی از حقوق شهروندی بر حسب مقطع تحصیلی
Table 5: Results of the Comparison of Mean Awareness of Citizenship Rights Difference by Educational Level

سطح معنی‌داری	مقدار F	انحراف معیار	میانگین آگاهی از حقوق شهروندی	فراوانی	مقطع تحصیلی
Sig	F	Std.Deviation	Mean	Frequency	Educational Level
۰/۰۰۰	۲۱/۶۹۴	۱۰/۹۰	۹۵/۵۵۳	۲۶۲	کارشناسی
		۱۵/۱۵	۱۰۵/۰۳۳	۹۰	کارشناسی ارشد
		۷/۵۰	۱۰۰/۵۴۵	۲۲	دکترا
		۱۲/۵۵	۹۸/۱۲۸	۳۷۴	تعداد کل

فرضیه ۴: به نظر می‌رسد بین رشته‌ی تحصیلی و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

با توجه به مقدار $F=2/441$ و $Sig = 0/089$ محاسبه شده در جدول ۶، می‌توان ادعا کرد که میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان رشته‌های تحصیلی مختلف در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه، تفاوت معناداری دارد. بر این اساس رشته‌ی علوم انسانی با میانگین $100/524$ ، از بالاترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین رشته‌های تحصیلی مورد مطالعه و رشته‌ی کشاورزی با میانگین $90/800$ ، از کمترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دیگر رشته‌ها برخوردارند، بنابراین فرضیه‌ی پژوهش تأیید می‌شود.

جدول ۶: نتایج مقایسه‌ی میانگین آگاهی از حقوق شهروندی بر حسب رشته‌ی تحصیلی

Table 6: Results of the comparison of Mean Awareness of Citizenship Rights Difference by Field of Study

رشته‌ی تحصیلی	فراوانی	میانگین آگاهی از حقوق شهروندی	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی‌داری
Field of Study	Frequency	Mean	Std.Deviation	F	Sig
علوم انسانی	۱۶۲	۱۰۰/۵۲۴	۱۴/۰۳	۶/۴۵۵	۰/۰۰۰
فنی مهندسی	۷۱	۹۵/۸۰۲	۱۲/۷۲		
دامپزشکی	۱۴	۹۴/۲۸۵	۱۰/۲۳		
علوم پایه	۸۷	۹۹/۵۵۱	۸/۶۶		
کشاورزی	۴۰	۹۰/۸۰۰	۱۰/۲۴		
تعداد کل	۳۷۴	۹۸/۱۲۸	۱۲/۵۵		

فرضیه ۵: به نظر می‌رسد بین قومیت و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

با توجه به مقدار $F=2/236$ و $Sig = 0/939$ در جدول ۷، نمی‌توان ادعا کرد که میانگین آگاهی از حقوق شهروندی، در بین گروه‌های قومیتی در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه، تفاوت معناداری دارد. لذا با توجه به سطح معنی‌داری فرضیه‌ی پژوهش رد می‌شود. همچنین در جدول ۷ میانگین آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک گروه‌های قومیتی مشخص شده است.

جدول ۷: نتایج مقایسه میانگین آگاهی از حقوق شهروندی برحسب قومیت

Table 7: Results of the Comparison of Mean Awareness of Citizenship Rights Difference by Nationality

قومیت	فراوانی	میانگین آگاهی از حقوق شهروندی	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی‌داری
Nationality	Frequency	Mean	Std.Deviation	F	Sig
فارس	۷۰	۹۹/۰۵۷	۱۵/۰۴	۰/۲۵۲	۰/۹۳۹
عرب	۹۰	۹۸/۱۸۸	۹/۷۳		
لر	۱۴۳	۹۷/۵۴۵	۸/۴۹		
ترک	۲۹	۹۷/۳۴۱	۱۵/۶۷		
کرد	۳۴	۹۸/۶۱۷	۲۲/۵۰		
سایر	۸	۱۰۰/۸۷۵	۹/۹۲		
تعداد کل	۳۷۴	۹۸/۱۲۸	۱۲/۵۵		

یافته‌ها و تحلیل‌های رگرسیونی چند متغیره

در جدول ۸ نتایج مربوط به تحلیل واریانس و تحلیل رگرسیون آگاهی از حقوق شهروندی با متغیرهای مستقل، (به روش *Stepwise*) ارائه شده است. اطلاعات ارائه شده نشان می‌دهد، میزان F محاسبه شده معنی‌دار است ($P < 0/01$). همچنین بر اساس ضریب تعیین محاسبه شده، حدود ۱۶/۲ درصد از واریانس مربوط به آگاهی از حقوق شهروندی با متغیرهای (مقطع تحصیلی، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، رشته‌ی تحصیلی، میزان استفاده از ماهواره و سن) معنادار نشان داده شده است.

همان‌طور که از جدول ۹ برمی‌آید، تحلیل رگرسیون تا ۵ گام پیش رفته است. در گام اول متغیر مقطع تحصیلی وارد معادله شده است که میزان ضریب همبستگی آن (R) با متغیر آگاهی از حقوق شهروندی ۰/۲۴۸ به دست آمده است. در این مرحله میزان ضریب تعیین برابر با ۰/۰۶۲ به دست آمده است. در گام دوم با وارد شدن دومین متغیر، یعنی متغیر میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰/۳۲۹ و ضریب تعیین برابر با ۰/۱۰۸ شده است. در گام سوم با وارد شدن متغیر رشته‌ی تحصیلی، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۳۵۱ و ضریب تعیین به ۰/۱۲۳ به دست آمده است. در گام چهارم و پنجم، با وارد شدن متغیرهای میزان استفاده از ماهواره و سن، ضریب همبستگی چندگانه به ترتیب به ۰/۳۷۶ و ۰/۴۰۳ و ضریب تعیین به ۰/۱۴۱ و ۰/۱۶۲ افزایش یافته است. به عبارتی دیگر بر اساس ضریب تعیین نهایی، ۱۶/۲ درصد از

تغییرات متغیر آگاهی از حقوق شهروندی به وسیله پنج متغیر مقطع تحصیلی، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، رشته‌ی تحصیلی، میزان استفاده از ماهواره و سن تبیین می‌شود. همچنین میزان F نیز در جدول ۸ در سطح ۹۹ درصد ($Sig=0/000$) معنی‌دار شده است، که حاکی از معنی‌دار بودن رگرسیون می‌باشد.

جدول ۸: تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره متغیرهای مستقل و آگاهی از حقوق شهروندی
Table 8: Multivariate Regression Analysis of Independent Variables and Awareness of Citizenship Rights

مدل	درجه‌ی آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	کمیت F	سطح معنی‌داری	رگرسیون چندگانه	ضریب تعیین
<i>Model</i>	<i>d.f</i>	<i>The Sum of the Squares</i>	<i>Mean Squares</i>	<i>Quantity F</i>	<i>Sig</i>	<i>Multiple Regression</i>	R^2
رگرسیون	۵	۶۵۲۷/۱۳۵	۱۳۰۵/۴۲۷	۱۴/۲۶۷	۰/۰۰۰	۰/۴۰۳	۰/۱۶۲
باقی‌مانده	۳۶۸	۳۳۶۷۱/۷۶۳	۹۱/۴۹۹				
کل	۳۷۳	۴۰۱۹۸/۸۹۸					

جدول ۹: نتایج حاصله از رگرسیون چند متغیره

Table 9: Multivariate Regression Results

شاخص‌ها	B	خطای استاندارد	بتا	مقدار T	سطح معنی‌داری	ضریب تعیین
<i>Indicators Variables</i>	B	<i>Standard Error</i>	<i>Beta</i>	T	Sig	R^2
(مقدار ثابت)	۸۰/۴۸۲	۲/۷۷۲		۲۹/۰۳۰	۰/۰۰۰	--
مقطع تحصیلی	۳/۰۲۱	۰/۹۹۷	۰/۱۷۲	۳/۰۲۹	۰/۰۰۳	۰/۰۶۲
عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۲/۰۵۶	۰/۴۸۴	۰/۲۰۷	۴/۳۴۷	۰/۰۰۰	۰/۱۰۸
رشته‌ی تحصیلی	-۱/۰۶۷	۰/۳۴۰	-۰/۱۵۳	-۳/۱۳۷	۰/۰۰۲	۰/۱۲۳
میزان استفاده از ماهواره	۱/۳۲۶	۰/۴۲۸	۰/۱۵۰	۳/۰۹۸	۰/۰۰۲	۰/۱۴۱
سن	۲/۱۱۳	۰/۶۹۸	۰/۱۷۴	۳/۰۲۸	۰/۰۰۳	۰/۱۶۲

همان‌گونه که در جدول ۱۱ ملاحظه می‌شود با توجه به مقدار بتا، متغیر میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی در مقایسه با سایر متغیرها بیشترین سهم و متغیر میزان استفاده از ماهواره کمترین سهم را در تبیین آگاهی از حقوق شهروندی دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

آشنایی با معنا و مفهوم حقوق شهروندی و چگونگی اندازه‌گیری، بهره‌مندی از شاخص‌ها و نیز یافتن راه‌های ارتقاء آن، پیش‌نیاز هر گونه تلاش در زمینه دستیابی به آگاهی از حقوق شهروندی، که نیازی فردی و اجتماعی است، می‌باشد. شهروندی و حقوق مرتبط با آن، از جمله مفاهیم دیرپا و مهم می‌باشند که از زمان‌های خیلی دور مورد توجه و اندیشه‌ی مستقیم یا ضمنی فلاسفه و صاحب‌نظران علوم انسانی قرار داشته‌اند. این مفاهیم در طول زمان با توجه به گرایش‌های فکری و زمینه‌ی اجتماعی صاحب‌نظران و تحولات مختلف جوامع دستخوش تغییر در تعاریف و مصادیق‌شان شده‌اند. در تعریف کلی شهروندان شامل تبعه‌ی هر کشوری می‌باشند که در قوانین و منابع رسمی آن جامعه از حقوق و مزایایی برخوردار بوده و لذا تکالیف و مسئولیت‌هایی را عهده‌دار هستند. حقوق شهروندی نیز شامل مجموعه‌ای از حقوق گوناگون سیاسی، اجتماعی و مدنی این شهروندان در قبال دولت و حکومت بنا به شرایط و خصوصیات فرهنگی و اجتماعی حاکم بر هر جامعه می‌باشد. این حقوق در دهه‌های اخیر از اهمیت و توجهی زیادی برخوردار شده و آگاهی داشتن شهروندان را از زمینه‌ها و ابعاد مختلف آن از شاخص‌ها و مؤلفه‌های دموکراسی مدرن برشمرده‌اند چرا که لازمه‌ی احقاق این حقوق مستلزم اطلاع داشتن افراد از این‌گونه مطالبات و مشارکت فعالانه‌ی آن‌ها در جامعه و دخالت آگاهانه در سرنوشت فردی و اجتماعی خود می‌باشد و لذا ارتباطی دوسویه بین شرایط و ساختارهای اجتماعی و عاملان آگاه و فعال وجود دارد.

همچنین مضامین و مصادیق مرتبط با حقوق شهروندی مورد قبول و تأکید ادیان آسمانی و به‌ویژه دین اسلام می‌باشد از جمله: حق حیات، حق آزادی بیان و انتقاد، حق تعیین سرنوشت، حق امنیت، حق برابری و غیره. در خصوص وضعیت شهروندی در کشور خودمان، اکثر تحقیقات انجام شده گویای ضعف و عدم آگاهی لازم شهروندان از حقوق قانونی خود می‌باشند و این امر با توجه به اینکه ایران جزء کشورهای در حال توسعه و گذر از سنت به مدرنیته محسوب می‌شود تا حدی بدیهی می‌نماید. در این میان، دانشجویان مظهر سرمایه‌ی فرهنگی جامعه هستند که در معرض انواع تجارب و اتفاقات مرتبط با پدیده‌های داخلی و خارجی بوده و دسترسی بیشتری به منابع مختلف فرهنگی و آموزشی دارند و این عوامل بر میزان آگاهی‌های عمومی آن‌ها در حوزه‌های شهروندی تأثیر می‌گذارد، لذا لزوم پرداختن به بررسی‌هایی مستمر و همه‌جانبه در بین این قشر از جامعه، از نیازهای پژوهشی می‌باشد که این پژوهش تا حدودی سعی در پر کردن این خلأ داشته

است. تجزیه و تحلیل آماری که در این پژوهش از شاخص آگاهی از حقوق شهروندی به دست آمد، نشان داد که میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز از حقوق شهروندی، در سطح متوسط رو به بالایی است، و میانگین آن ۹۷/۴۵ (دامنه‌ی ۲۲ تا ۱۱۰) می‌باشد.

همچنین مطابق با نتایج آزمون فرضیات؛ رابطه‌ی معناداری بین میزان استفاده از رادیو و آگاهی از حقوق شهروندی وجود دارند. بنابراین نمی‌توان گفت که افزایش یا کاهش در میزان استفاده دانشجویان از رادیو، بر کاهش یا افزایش میزان آگاهی آنان از حقوق شهروندی تأثیرگذار خواهد بود؛ لذا این فرضیه رد می‌شود. این یافته با یافته‌های داودوندی (۱۳۸۸)، راد و نوروزی (۱۳۹۳) و اسکندری (۱۳۹۲)، همخوان و با یافته‌های شیانی و سپهوند (۱۳۹۳) هخوانی ندارد. با توجه به نتیجه‌ی حاصل شده از این فرضیه می‌توان به این تحلیل رسید که دلیل عدم ارتباط این متغیرها و یا به‌طور کلی عدم ارتباط و تأثیر رادیو بر آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی به خاطر عدم پوشش گسترده‌ی این رسانه و حجم پایین مخاطبان این نوع از رسانه می‌باشد.

در بررسی ارتباط بین میزان استفاده از تلویزیون و آگاهی از حقوق شهروندی، مشاهده شده که این دو متغیر دارای رابطه‌ی معناداری با یکدیگر نمی‌باشند. بنابراین نمی‌توان گفت که هر چه دانشجویان از تلویزیون بیشتر استفاده کنند، میزان آگاهی از حقوق شهروندی آنان بالاتر خواهد بود. بنابراین این فرضیه نیز رد می‌شود. نتیجه‌ی این فرضیه با نتایج پژوهش راد و نوروزی (۱۳۹۳)، همخوان و با یافته‌های داودوندی (۱۳۸۸)، اسکندری (۱۳۹۲) و شیانی و سپهوند (۱۳۹۳)، هخوانی ندارد. رسانه‌ها یکی از مهم‌ترین اجزای زندگی مدرن امروزی هستند. امروزه که در موج سوم اطلاعاتی به سر می‌بریم، وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌ها چنان جایگاهی در زندگی شهروندان یافته‌اند که ناگزیریم آن‌ها را در هر معادله‌ای لحاظ کنیم زیرا جامعه‌ی اطلاعاتی که مانوئل کاستلز در دهه‌ی ۱۹۸۰ بدان اشاره کرد شکل گرفته است. بنا بر تعریفی که بسیاری از اندیشمندان و فلاسفه ارائه داده‌اند، رسانه‌ها حتی به بازتعریف مفاهیم اساسی زندگی روزمره می‌پردازند و از این منظر می‌توانند خود به معیاری برای تعریف واقعیت تبدیل شوند. بنابراین بررسی نقش هستی‌شناختی رسانه‌ها در زندگی امروزی، بسیار حائز اهمیت است. چنانچه بسیاری از فلاسفه‌ی معاصر به بررسی فلسفی جایگاه رسانه، به‌ویژه تلویزیون می‌پردازند. تلویزیون به‌مثابه رسانه‌ی دوران مدرن، می‌تواند برداشت‌های افراد را از جهان شکل ببخشد زیرا امروزه واقعیت از شیشه‌ی تلویزیون به مردم نمایش داده می‌شود. از آنجا که رویکرد غالب

شبکه‌های خبری رویکردی جهت‌دار است، وجوهی از واقعیت به نمایش در می‌آیند و وجوهی از آن کنار گذاشته می‌شوند. بنابراین برداشت افراد از واقعیت برداشتی است که تلویزیون ارائه می‌دهد (Dehghany, 2015: 12)؛ لذا با توجه به این واقعیت که تلویزیون و به‌طور مشخص‌تر برنامه‌های تلویزیونی در ایران با توجه به سانسور عظیمی که در این رسانه اتفاق می‌افتد، این رسانه نقش مؤثری در آگاهی بخشی از حقوق شهروندی ندارد.

همچنین در بررسی‌های بین متغیرهای میزان استفاده از سینما و تئاتر، مطالعه‌ی کتاب، روزنامه و مجلات و آگاهی از حقوق شهروندی مشخص شد که این متغیرها با یکدیگر دارای رابطه‌ی معناداری نمی‌باشند. با توجه به اینکه سینما و تئاتر در ایران هنوز در مراحل ابتدایی خود قرار دارد و هنوز جایگاه خاصی در میان مردم نتوانسته است پیدا کند، لذا استقبال گسترده‌ای هم از این قبیل برنامه‌ها صورت نمی‌گیرد، بنابراین نمی‌توان انتظار داشت که این رسانه بتواند نقش چندان مؤثری در آگاهی‌بخشی دانشجویان از حقوق شهروندی ایفا کند. همچنین توسعه، پیشرفت و رفاه اجتماعی در تمامی کشورهای دنیا در سایه‌ی خواندن و مطالعه کردن حاصل می‌شود. نقش کتاب در آگاهی بخشی مردم از حقوق و وظایف خود، نقشی بسیار حساس و پررنگ است، و در واقع بخش عظیمی از آگاهی به‌وسیله‌ی مطالعه‌ی کتاب اتفاق می‌افتد. بنابراین برای اینکه مردمی آگاه از حقوق و وظایف خود داشته باشیم، باید همواره آن‌ها را به مطالعه کردن ترغیب نماییم. در ایران با توجه به این واقعیت که سرانه‌ی مطالعه بر اساس آمارهای رسمی (میانگین ۱۳ دقیقه در طول شبانه‌روز)، بسیار پایین‌تر از سایر کشورهاست، طبیعی است که مردم نیز از حقوق خود آگاه نباشند. این واقعیت مهر تأییدی بر نتایج این فرضیه‌ها است. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های راد و نوروزی (۱۳۹۳)، داودوندی (۱۳۸۸)، اسکندری (۱۳۹۲) و شیانی و سپهوند (۱۳۹۳)، همخوان و با یافته‌ی دان هال (۲۰۱۱)، همخوانی ندارد.

یافته‌های حاصله در بررسی‌های بین متغیرهای میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، میزان استفاده از تلفن همراه و استفاده از رسانه‌های جمعی با آگاهی از حقوق شهروندی نشان داده است، این متغیرها دارای رابطه‌ی مستقیم و مثبت با یکدیگر می‌باشند؛ بنابراین می‌توان گفت که با افزایش در میزان استفاده‌ی دانشجویان از این رسانه‌ها، میزان آگاهی آنان از حقوق شهروندی نیز افزایش می‌یابد. فرضیه‌های فوق در سطح ۹۹ درصد اطمینان تأیید می‌گردند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های داودوندی (۱۳۸۸)، اسکندری (۱۳۹۲)، شیانی و سپهوند (۱۳۹۳)، سام آرا و برزگر پاریزی (۱۳۹۵)، هاشمیان‌فر و همکاران (۲۰۱۴) و رابرتز (۲۰۰۸) همخوان و با

یافته‌های راد و نوروزی (۱۳۹۳)، هخوانی ندارد. برکمن معتقد است که گستردگی شبکه‌های اجتماعی موجب افزایش تعاملات و بالا رفتن ارتباطات بین فردی می‌شود و از اثرات عضویت در همین شبکه‌های اجتماعی است که فرد می‌تواند در رویدادهای اجتماعی مشارکت بیشتر داشته باشد و نقش‌های اجتماعی بیشتری را به عهده بگیرد (Berkman & Others, 2000)؛ بنابراین عضویت در این شبکه‌ها فرد را با دنیایی از اطلاعات روبه‌رو می‌کند که این حجم از اطلاعات و ارتباطات، باعث ارتقاء ادراک اجتماعی اعضای استفاده کننده از آن، از حقوق و نقش‌ها و مسئولیت‌های خود در جامعه می‌شود.

همچنین نقش رسانه‌ها در یادگیری، آموزش و افزایش آگاهی مخاطبان بارها و بارها به اثبات رسیده است. بررسی یافته‌ها حاکی از آن است که رسانه‌ها می‌توانند با ارائه آگاهی‌ها و الگوهای رفتاری، چارچوب‌های مرجع و اطلاعات مطلوب، به افزایش آگاهی‌ها، مهارت‌های شهروندی و شکل‌گیری رفتارهای مدنی کمک شایانی کنند. بورديو در بحث از میدان‌ها، به رسانه‌ها نیز اشاره می‌کند و معتقد است رسانه‌ها به دلیل تأثیر گسترده‌ای که بر افکار عمومی دارند، می‌توانند مشروعیت و حیثیت اجتماعی افراد با سازمان‌ها را کم و زیاد کنند و در مصرفی سرمایه‌ی نمادین مؤثر باشند (Bahrami, 2009: 88).

نتیجه‌ی بررسی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی نشان از ارتباط بین این دو متغیر دارد، به طوری که این دو متغیر دارای رابطه‌ی مستقیم و مثبت با یکدیگر می‌باشند. به گونه‌ای که با بالاتر رفتن پایگاه اقتصادی و اجتماعی دانشجویان، میزان آگاهی آنان از حقوق شهروندی نیز افزایش می‌یابد. مارکس جامعه‌ی مدنی را همان جامعه‌ی بورژوازی می‌داند که در عرصه‌ی مبتنی بر بازار و مالکیت خصوصی است. اعلامیه‌ی حقوق بشر و شهروندی نیز به صورت ظاهری برای پنهان کردن واقعیت و نقابی بر نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی است (Shiani, 2002: 65). بر این اساس افرادی که پایگاه پایینی دارند، آگاهی کمتری از حقوق خود دارند و از طرفی از حقوق شهروندی برخوردار نیستند. با آموزش شهروندان و آگاه کردن آن‌ها از حقوق‌شان می‌توان در ایجاد جامعه‌ای بدون طبقه گام برداشت (Hezarjaribi, Amanian, 2011: 7)؛ بنابراین با توجه به نظریه‌ی مارکس در رابطه با طبقه و آگاهی، فرضیه‌ی فوق تأیید می‌شود. نتیجه‌ی این فرضیه با نتایج پژوهش‌های داودوندی (۱۳۸۸)، هزارجریبی و امانیان (۱۳۹۰)، اسکندری (۱۳۹۲) و پیرو (۲۰۰۵)، همخوانی دارد و با یافته‌های رابرتز (۲۰۰۸)، هخوانی ندارد.

در بررسی ارتباط میان متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، جنس، تأهل، مقطع تحصیلی و قومیت) و آگاهی از حقوق شهروندی نتایج نشان داده است که میان متغیرهای

سن، جنس و مقطع تحصیلی با متغیر آگاهی از حقوق شهروندی ارتباط معناداری دارند اما میان متغیرهای تأهل و قومیت ارتباطی با آگاهی از حقوق شهروندی مشاهده نشده است. در بسیاری از تحقیقات نشان داده‌اند که میزان آگاهی از حقوق شهروندی با افزایش سن در ارتباط است، یعنی هر چه به سن افراد افزوده می‌شود آگاهی از حقوق شهروندی آن‌ها نیز بیشتر می‌شود، در این پژوهش نیز این فرضیه به تأیید رسیده است و دانشجویانی که در سن بالاتری قرار داشتند از آگاهی از حقوق شهروندی بالاتری نیز برخوردار بودند. برای تحلیل این رابطه می‌توان گفت که با افزایش سن دانشجویان، تجارب و درک اجتماعی و همچنین ارتباطات گسترده‌تری که در حوزه‌های مختلف برقرار می‌کنند، بالطبع دانش و آگاهی آنان در تمامی حوزه‌ها و از جمله در زمینه‌ی شهروندی نیز افزایش می‌یابد. نتیجه‌ی این فرضیه با نتایج پژوهش‌های اسکندری (۱۳۹۲)، پیرو (۲۰۰۵) و رابرتز (۲۰۰۸)، همخوانی دارد.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که میانگین آگاهی از حقوق شهروندی پسران بالاتر از دختران است. علت این تفاوت ناشی از این است که در فرهنگ سنتی ما، و به‌طور کل در تاریخ تمامی جوامع و بالأخص جامعه‌ی ما همواره پسران نسبت به دختران از آزادی‌های اجتماعی بیشتری برای حضور در جامعه، یافتن شغل و فعالیت در انجمن و تیم‌های مختلف ورزشی، فرهنگی، علمی، سیاسی و ... و پذیرش و مشارکت در جامعه برخوردارند. از این‌رو زنی که وارد جامعه نمی‌شود و با جامعه درآمیخته نمی‌شود، به فضای محدود و خصوصی خویش رانده می‌شود، در نتیجه‌ی این امر زنان وقتی در خصوصی قرار می‌گیرند، ارتباط آن‌ها با ویژگی‌ها و فضیلت‌های شهروندی متزلزل می‌شود. از همین رو آزادی مدنی، سیاسی و اجتماعی زنان به‌طور تاریخی عقب‌تر از مردان بوده است. و در پی این سلب آزادی، زنان از مشارکت در جامعه و عرصه‌ی عمومی زندگی محروم شده‌اند. همچنین خانواده از نظر دولت عرصه‌ای خصوصی در نظر گرفته شده، یعنی نهادی که نه دولت و نه دیگران، حق دخالت در آن را ندارند. به این شیوه، عرصه‌ای که زنان در آن بیش از هر جا گرفتار فرودستی، بهره‌کشی و جهالت (جهل نسبت به حق و حقوق خود در جامعه) و استثمار قرار گرفته‌اند، به نام احترام به آزادی فردی و خلوت خصوصی، از دخالت‌های دولت‌ها دور می‌ماند. بنابراین در پی این اتفاق، زنان نسبت به حقوق خود در جامعه آگاهی پیدا نمی‌کنند و به اصطلاح با حقوق خود بیگانه‌اند. نتیجه‌ی این فرضیه با نتایج پژوهش‌های داودوندی (۱۳۸۸)، هزارجریبی و امانیان (۱۳۹۰)، زارع شاه‌آبادی، عبداللهی و

فلک‌الدین (۱۳۹۷) و رابرتز (۲۰۰۸) همخوانی دارد و با یافته‌های راد و نوروزی (۱۳۹۳) و پیرو (۲۰۰۵)، هخوانی ندارد.

در بررسی ارتباط بین رشته‌ی تحصیلی دانشجویان و آگاهی از حقوق شهروندی نیز مشخص شد که این دو متغیر با همدیگر در ارتباط می‌باشند. نتایج حاصل از آزمون این دو متغیر نشان داده است که میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان رشته‌های تحصیلی مختلف در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه، تفاوت معناداری دارد. بر این اساس میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در بین رشته‌ی علوم انسانی با میانگین $۱۰۰/۵۲۴$ ، از بالاترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین رشته‌های تحصیلی مورد مطالعه، برخوردارند و رشته‌ی کشاورزی با میانگین $۹۰/۸۰۰$ ، از کمترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دیگر رشته‌ها برخوردارند؛ لذا این فرضیه‌ی پژوهش تأیید می‌شود. این یافته با یافته‌های داودوندی (۱۳۸۸)، هخوانی ندارد.

در نهایت نتایج رگرسیونی حاکی از آن است که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها $۰/۴۰۳$ است که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل (مقطع تحصیلی، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، رشته‌ی تحصیلی، میزان استفاده از ماهواره و سن) و متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی همبستگی نسبتاً قوی وجود دارد. و از میان پنج متغیر مستقل موجود در مدل رگرسیونی، متغیرهای میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی و سن به ترتیب با مقدار ضریب بتای $۰/۲۰۷$ و $۰/۱۷۴$ به بهترین وجه متغیر وابسته (آگاهی از حقوق شهروندی) را تبیین کرده‌اند؛ که می‌توان نتیجه گرفت که به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در این متغیرها میزان آگاهی از حقوق شهروندی به ترتیب به میزان $۰/۲۰۷$ و $۰/۱۷۴$ انحراف استاندارد افزایش خواهد یافت. همچنین بر اساس ضرایب تعیین، $۱۶/۲$ درصد از تغییرات متغیر آگاهی از حقوق شهروندی به وسیله‌ی پنج متغیر مقطع تحصیلی، میزان عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، رشته‌ی تحصیلی، میزان استفاده از ماهواره و سن تبیین می‌شود، که این نشان می‌دهد که $۸۳/۸$ درصد از تغییرات آگاهی از حقوق شهروندی به وسیله‌ی متغیرهایی صورت می‌گیرد که خارج از متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش می‌باشند.

پیشنهادات پژوهش

- فرضیه‌ی اصلی پژوهش، نشان می‌دهد که رسانه‌ها در جامعه‌ی آماری مورد مطالعه تحقیق، در میزان آگاهی از حقوق شهروندی در جامعه‌ی آماری دانشجویان دانشگاه شهید

چمران اهواز، تأثیرگذارند و با توجه به اینکه چون آگاهی از حقوق شهروندی در رسیدن به اهداف توسعه‌ای در جامعه می‌تواند مؤثر باشد، پیشنهاد می‌شود که دولت، در برنامه‌های مربوط به صدا و سیما و انتشار نشریات و کتاب‌ها به این امر نیز توجهی ویژه‌ای داشته باشد و باعث غنای برنامه‌های رسانه‌ای خود شود.

- از آنجا که تلویزیون با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه‌ای نشان نداد، لذا پیشنهاد می‌شود، متصدیان و تولیدکنندگان برنامه‌های تلویزیونی، ترتیبی اتخاذ کنند که مباحث مربوط به حقوق شهروندی در آن‌ها بیشتر تقویت شود، و از فضای سانسور و بی‌توجهی به مخاطبان فاصله گیرند. چرا که این امر ضربه‌های جبران‌ناپذیری در آینده، به کشور وارد می‌کند، بنابراین باید در برنامه‌های تلویزیون به این امر توجه بیشتری شود تا باعث افزایش اعتماد عمومی جامعه به برنامه‌های این نوع از رسانه شود و همه را دعوت به مشارکت در تمام بخش‌های جامعه نماید.

- با توجه به نتایج آزمون فرضیه رابطه‌ی استفاده از اینترنت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی، این امر نشان می‌دهد که در جهان امروزی که فضای مجازی اینترنت، بخش مهم اطلاع‌رسانی محسوب می‌شود، لذا پیشنهاد می‌شود کمی از محدودیت‌های اینترنتی کاسته شود و سایت‌های مخصوصی به وجود آید تا در زمینه‌ی شهر و شهروندی، فعالیت نمایند تا زمینه‌ی تبادل اطلاعات را در مورد حقوق شهروندی فراهم نمایند.

- همچنین با توجه به نقش پررنگ و اثرگذاری که شبکه‌های اجتماعی مجازی در آگاه شدن دانشجویان از حقوق شهروندی‌شان نشان داده است، لذا پیشنهاد می‌شود از سانسور و مسدود کردن این فضا کاسته شود و آموزش‌هایی در زمینه‌ی حقوق شهروندی، از طریق این شبکه‌ها در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

- برای تقویت مباحث حقوق شهروندی پیشنهاد می‌شود که فضای رسانه‌ای در کشور تقویت شود و به بخش‌های خصوصی اجازه داده شود که در این زمینه ورود کنند و به تولید برنامه‌های آموزشی در این زمینه بپردازند.

Reference:

Adliipour, S., Ghasemi, V. and Mirmohammadtabar, S. A. (2014). "The Impact of Facebook Social Network on Youth Cultural Identity in Isfahan", Iranian Journal of Cultural Research, Vol. 7, No. 1, 28-1. (Persian).

Bahram Kamil, N. (2009). Media Theory, Sociology of Communication, Tehran: Desert Publications. (Persian).

Berkman. L., Glass. Th., Brissette. I., Seeman, T. (2000). "From social integration to health: Durkheim in the new millennium", Social science & Medicine, 51, 843-857.

Birro, A. (2001). Social Science Culture, translation by Bagher Sarokhani, Tehran: Kayhan Publications, Fourth Edition. (Persian).

Castells, S. & Davidson, E. (2003). Migration and Citizenship, Translated by Faramarz Taghi Lu, Tehran: Nonprofit Strategic Studies Institute. (Persian).

Center for Public Oversight of Tehran Municipality, Institute for Research and Development of Humanities (2008). Public Oversight, Citizenship and Organizational Development (Proceedings), Tehran, Institute for Research and Development of Humanities, First Edition. (Persian).

Dadgaran, S. M. (2011). Fundamentals of Mass Communication, Tehran: Morvarid Publications. (Persian).

Dehghani, M. (2014). The Role of the Media in Community Mental Health Study of Injuries, Roots of Challenges, and the Role of Media in Family and Community, Conference on Pathology, Root, and Repair in Psychology, Shiraz. (Persian).

Hashemianfar, A.; Hejazi, S. N.; Arezi, M.; Heydarkhani, H. (2014). "A Study on the Effect of Domestic and Foreign Mass Media on the Rate of Awareness of Citizenship Rights",

International Journal of Social Sciences (IJSS). Vol.4, No.1, P.p: 18-11.

Hazar jaribi, J. and Amanian, A. (2011). "Women's Awareness of Citizenship Rights and its Affecting Factors", Journal of Urban and Regional Studies and Research. Third Year, No. 9, pp. 18-1. (Persian).

Kazeno, J. (1998). Sociology of Mass Media, Translated by Bagher Sarokhani and Manouchehr Mohseni, Tehran: Soroush Publications, First Edition. (Persian).

Laughey, D. (2007). Key themes in media theory, McGraw Hill Publication.

Mac Kuyl, D. (2003). An Introduction to Mass Media Opinions, translated by Parviz Ajlali, Tehran: Center for Media Studies and Research. (Persian).

Madizadeh, S. M. (2010). Media Theories: Popular Thoughts and Critical Perspectives, Tehran: Hamshahri Publications. (Persian).

Marshall, T. H. (1994). Citizenship and social class in B.S. turner & Hamilton, citizenship: criticalcon sept, London: Roul ledge.

Prior, W. (2005). The Australian experience of preparing schools communities for citizenship education-our civic duty; Paper presented at SLO International conference, SLO, Enscheda the Nether Land.

Rabani, R.; Haghigatian, M. and Ismaili, M. (2006). "Investigation of Social, Cultural Factors and the Level of Citizens' Awareness (Isfahan City in 2005)", Social Sciences Quarterly, First Year, First Census, 106-85. (Persian).

Rad, F. and Noroozi, I. (2014). Analysis of the Relationship between Media Use and Citizenship Awareness among Teachers in Hashtrud, Second National Conference of Sociology and Social Sciences, Tehran, Narkish Information Institute. (Persian).

Sam Aram, E. and Barzegar Parizi, F. (2016). "Investigating the Feeling of Citizenship and its Factors Affecting it among the Young People aged 29-29 in Sirjan", *Journal of Welfare and Social Development Planning*, Seventh Year, No. 27, pp. 116-75. (Persian).

Sastry, K. R. (1997). "Participation, Cannotation and Contact", *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, Vol. 1, No. 1, Pp. 12-19.

Shiani, M. (2002). "A Sociological Analysis of the Citizenship Status in Lorestan", *Iranian Journal of Sociology*, Vol. IV, Issue 3, p. 79. (Persian).

Shiani, M. and Davoodvandi, T. (2010). "An Analysis of the Level of Citizenship Awareness among Students", *Welfare Planning and Social Development*, Vol. II, No. 5, pp. 35-59. (Persian).

Shiani, M. and Sepahvand, E. (2014). "Media and Citizenship: Every Radio and Cellphone Article on the Knowledge of the Crucial in Every Khorramabad", *Iranian Association for Cultural Studies and Communication*, Eleventh Year, No. 38. (Persian).

Sigauke, A. (2012). "Young People, Citizenship and Citizenship Education in Zimbabwe", *International Journal of Educational Development*, No. 32.

Skandari, A. A. (2013). *A Survey on the Knowledge of Zanjan Province's Witness Students and Citizens of Citizenship Rights and its Affecting Factors*, M.Sc., Sociology, Tehran Payame Noor University. (Persian).

Thompson, J. (2009). *Media and Modernity, Social Media Theory*, Masoud Vahedi Translation, Tehran: Soroush Publications. (Persian).

Turkashvand, H. (2016). *Investigating Social Factors Affecting Citizenship Observance (Case Study: Citizens Over 20 Years of Ahwaz City)*, Master of Science Degree in Sociology, Shahid

Chamran University of Ahvaz, School of Economics and Social Sciences. (Persian).

Zare Shahabadi, A.; Abdollahi, Gh.; Falkodin, Z. (2018). "Assessing Yazd University Students' Knowledge of Citizenship Rights and Duties: Understanding the Sense of Collective Identity", *National Studies Quarterly*, Vol. 19, No 2, pp. 97- 112. (Persian).

Sociological Study of the Impact of Mass Media on Awareness of Citizenship Rights (Case Study: Students of Shahid Chamran University of Ahvaz)

Masoumeh Bagheri (Ph.D)¹ and Ayoub Rostami²

DOI: 10.22055/QJSD.2021.16825

Abstract:

Citizenship is one of the most controversial concepts in modern times. Citizenship awareness means knowing citizens about the duties of government and municipality towards citizens and striving to fulfill their rights and enforce their duties, allowing the individual to intervene consciously in their own destiny, leading to the realization of their rights and a better life for themselves and other members. It becomes a community. The purpose of this study was to investigate the sociological impact of mass media on citizenship awareness. This study utilized an applied navigation method. The population of the study consisted of all students of Shahid Chamran University of Ahvaz during the second semester of the academic year 2018-2019. 374 students were selected by stratified proportional sampling method. Findings show that students are aware of the level of citizenship awareness and are moderately high among the variables such as satellite, internet, mobile, virtual social networking, socioeconomic status, age, degree and degree. There was a significant relationship between education with the dependent variable of citizenship awareness, and no relationship was found between variables of radio, television use, and study of books, newspapers and magazines, cinema and theater, marriage and ethnicity with gender variable of citizenship awareness; and there is a significant difference in citizenship awareness. Regression results show that these variables predict 16.2% of the changes related to the dependent variable.

Key Concepts: Citizenship Rights, Media, Social Networks, Internet

¹ Associate Professor, Department of Sociology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding Author), maba_hotmail.com

² PhD student in Sociology, Shahid Chamran University, Ahvaz, Ahvaz, Iran, rostami.ayoub@gmail.com

